

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента

Кириченко Олени Ернстівни

на дисертацію **ПЕТРЕНКО ОКСАНИ ВАСИЛІВНИ**

**«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ
ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ РОБОТОТЕХНІКИ»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Невпинний розвиток науки й техніки вносить значні зміни до наукової, концептуальної та мовної картин світу, примножуючи у словниковому складі мови фахову лексику. Дисертацію Оксани Василівни Петренко присвячено структурно-семантичним аспектам німецької фахової мови робототехніки. Оптимальною одиницею такого типу досліджень є термін як основний носій наукової інформації. Незважаючи на значну кількість праць, пов'язаних з науково-технічною термінологією вітчизняних та зарубіжних науковців (О. Ахманової, Г. Винокура, О. Вюстера, А. Д'якова, Л. Капанадзе, В. Карабана, Т. Кияка, В. Лейчика, Д. Лотте, О. Мартиняк, Р.-Ю. Перхач, Е. Скороходька), проблемним залишається питання про її системність, оскільки не визначені з достатньою переконливістю кількісний і якісний склад словотвірних засобів номінації німецьких термінів робототехніки, не досліджено всі семантичні процеси у масиві термінології робототехніки, не визначено повністю джерела її розвитку та збагачення. Не всі лінгвісти приділяють увагу розмежуванню термінологічної й загальновживаної лексики. Аналіз структури і семантики словотвірних компонентів термінів був і залишається предметом постійних дискусій. Відомі, здавалося б, і джерела, і шляхи, і моделі утворення, і стильова специфіка функціонування терміну, однак залишається ще багато лакун, які чекають свого дослідника. Одну з таких проблем – виявлення сучасних тенденцій розвитку термінології робототехніки з точки зору способів творення цієї термінології, її структурних і семантичних особливостей в контексті екстралінгвальних чинників спробувала вирішити Оксана Василівна Петренко.

Постійно зростає науковий інтерес й до особливостей функціонування термінів в фахових текстах різних жанрів. У дисертації Петренко О.В. «Структурно-семантичні особливості німецькомовних термінів у галузі робототехніки» розкривається процес еволюції німецькомовної термінології в галузі робототехніки, а також досліджено структурні типи та моделі німецькомовних робототехнічних термінів.

За своїм об'єктом, предметом та підходом до його аналізу обрана тема видається важливою й **актуальною**. О.В. Петренко цілком прийнятно сформулювала мету дисертаційного дослідження й визначила завдання роботи, вирішення яких можна простежити протягом кожного розділу дисертаційної праці.

Рецензована праця відповідає профілю наукових планів факультету іноземної філології Запорізького національного університету та пов'язана з темою «Когнітивно-комунікативні та лінгвокультурологічні параметри дослідження мовних одиниць». Тему дисертації затверджено на засіданні науково-технічної ради Запорізького національного університету (протокол № 4 від 26 листопада 2015 р.) та уточнено (протокол № 5 від 17 грудня 2015 року).

Не викликає жодних сумнівів **наукова новизна** проведеного дослідження, яка полягає передусім у самому матеріалі дослідження. Вперше німецька термінологічна лексика з робототехніки і підходи до її вивчення розглядаються системно.

Наукова достовірність висновків та об'єктивність положень дисертації забезпечується чіткою методологією дослідження, заснованою на системно-структурному підході до вивчення мовних явищ.

Для проведення глибокого аналізу досліджуваних мовних одиниць дисертантка широко використала емпіричну базу, представлену ґрунтовними класичними працями відповідної проблематики (325 позицій), та опрацювала велику кількість фактичного матеріалу (1670 одиниць), який проілюстровано на 2 рисунках та у 20 таблицях.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає у тому, що його результати роблять суттєвий внесок у розробку термінознавства, лексичної семантики та лінгвостилістики. З'ясування соціальних чинників, що вплинули на формування та розвиток термінотворення, можна вважати також внеском до соціолінгвістики. Матеріали дослідження також можуть бути використані у подальших наукових студіях студентів та аспірантів.

Дисертаційне дослідження відзначається чіткістю формулювання, раціональністю підходу до виконання наукової розвідки; відрізняється комплексною системністю репрезентації матеріалу, досконалим володінням різноманітними методами аналізу, добре продуманою структурованістю, що заслуговує на високу оцінку і засвідчує на користь дослідниці. Робота складається зі вступної частини, чотирьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, зі списків використаних джерел, лексикографічних джерел і джерел ілюстративного матеріалу, додатків. Загальний обсяг роботи – 310 сторінок.

Дисертація містить багато слушних зауважень та спостережень, вдалих теоретичних знахідок. Щодо власне *структури* дисертації, то вона вдається цілком логічною і вмотивованою авторською концепцією дослідження.

У *першому розділі* дисертантка визначає теоретичні засади вивчення зв'язку загальноновживаної та термінологічної лексики вітчизняними та зарубіжними вченими. У підрозділі 1.2. детально визначає проблеми становлення, семантики, деривації та тенденції розвитку термінологічних одиниць, аналізує походження, еволюцію та сучасний стан спеціальної лексики, досліджує ознаки терміну. На переконання дисертантки, терміни і професіоналізми потрібно розрізняти (с. 33-34, 54), а тому в орбіту дослідження було включено лише нормативну термінологію фахових текстів з робототехніки. Тут радше було б детальніше зупинитися на проблемах саме німецької термінологічної системи з робототехніки та суміжних із нею галузей знань, що мають спільні терміни у використанні.

У другому розділі дисертації «Методико-методологічні засади дослідження» дослідниця поєднує теоретико-методологічну базу з власними практичними розробками. Вдалим є розмежування загальних наукових та специфічних наукових методів у параграфі, присвяченому методологічним засадам дослідження. Одним із серйозних недоліків в термінологічних дослідженнях є нехтування перевіркою дефініцій фахових найменувань за допомогою тлумачних термінологічних словників. По-перше, дисертантка пододала цю перешкоду і детально, із залученням 6 словників співставляла дефініції кожного слова. По-друге, застосовані методи наукової розвідки, що запропоновано О.В. Петренко, відповідають меті роботи.

Логічним продовженням роботи є класифікація дібраного матеріалу дослідження, яка, безперечно, заслуговує схвалення.

Третій розділ дисертаційного дослідження містить опис словотворчих процесів у масиві німецькомовних науково-технічних термінів робототехніки, у якому є пояснення щодо особливостей мовного оформлення термінів. Власне вже побудова цього розділу засвідчує, які засоби словотворення є найпродуктивнішими. Нам імпонує, що дослідниця логічно й майже бездоганно вибудовує їх, фахово коментує покласифікований за моделями матеріал, добре оперує метамовою словотвору. У цьому сенсі Оксана Василівна майже перевершила себе, послідовно й компетентно коментуючи морфологічні та синтаксичні способи термінотворення, а також фіксуючи відсотки термінів, утворених тим чи іншим способом, що, без перебільшень, засвідчує старанність, уважність і скрупульозність у поданні матеріалу.

Четвертий розділ є логічним продовженням третього, оскільки в ньому, встановлено та досліджено семантичні шляхи поповнення словникового складу німецькомовної термінології у галузі робототехніки. Проаналізовано лексико-семантичні відношення такі як метафоризація, антонімія та синонімія. Нараховано вісім семантичних відношень серед синонімів в німецькій термінології робототехніки: іншомовні терміни,

різнокореневі складені слова, спільнокореневі складені слова, однокомпонентні терміни, німецькі різнокореневі синоніми, повне та скорочене найменування, терміни-композиції та німецькі однокореневі синоніми. Не оминула дослідниця й лексичні дублети, попри традиційне розмежування в термінознавстві цих одиниць.

Слід зазначити, що матеріал для проведення дослідження взято з 16 німецькомовних фахових джерел за останні 3 роки, що знов таки підкреслює актуальність і достовірність результатів наукової розвідки. Нам імпонує, що дисертантка здійснила клопітку роботу щодо встановлення походження запозичень термінів робототехніки.

Загальні підсумки аргументовані та переконливі, характеризуються теоретичною й практичною значущістю, підтверджені вдалими ілюстраціями та теоретичними коментарями, які є результатом редукції проаналізованого матеріалу.

Основним здобутком дисертації загалом є її науково-практичний характер, зумовлений ретельним добром термінологічного матеріалу з детальною його паспортизацією й фаховими коментарями, вмінням систематизувати зібраний матеріал за словотвірними моделями, що, безперечно, прикрашає роботу. Інформацію подано цікаво, доступно, логічно і послідовно. Ознак плагіату в науковій праці не виявлено. Дисертантка виявила високий рівень володіння фаховою термінологією.

Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію Оксани Василівни Петренко, преш за все за оригінальність авторської концепції, яка зумовила виправдану структуру роботи, за її наукову новизну, підкреслюючи безперечну актуальність, теоретичну вагомість і практичну цінність наукової праці, логічність і переконливість її висновків, хотілося б висловити деякі зауваження та поставити ряд критичних запитань її авторці:

1. Одним із продуктивних видів словотвору в німецькій мові Ви називаєте аббревіацію та скорочення. У підрозділі, присвяченому лексичній аббревіації (стор. 133-138), Ви пишете навіть про «аббревіатурний вибух»,

посилаючись на думку Д.І. Алексєєва, який пояснює причини його виникнення ще у 1958 році. У зв'язку з цим хотілося б з'ясувати, чи поділяєте Ви думку російського лінгвіста? Чи є цей «вибух» актуальним наразі? А також на цих сторінках Ви наводите класифікації скорочень вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Незрозумілим залишається за якою класифікацією Ви розподілили типи аббревіатур, чи вона є авторською?

2. У підрозділі 3.2., де проаналізовано синтаксичний спосіб термінотворення в німецькій фаховій мові робототехніки, на наш погляд, дисертантка демонструє високу лінгвістичну обізнаність із досягненнями вітчизняного і зарубіжного мовознавства та термінознавства. На с. 142 описані три види синтаксичного зв'язку між словами: підрядний, сурядний, предикативний. Виникає запитання, чому далі на с. 143- 147 розглядаються моделі багатокомпонентних термінів лише за частинами мови але без врахування синтаксичних зв'язків. Доречно було б використати праці дослідників термінології Л. Малевич та Д. Шафран, які аналізують структурні типи багатокомпонентних термінологічних одиниць. Водночас варто було б окреслити синкретичні особливості термінологічних словосполучень, закономірності їх творення, скрупульозніше простежити різноманітність валентних властивостей синкретичних утворень і їх мотивування багатокомпонентною семантикою.

3. Уточнення потребує Ваша добірка прикладів у класифікації синонімічних відношень в німецькій термінології робототехніки (с. 160-163). Як Ви справедливо описуєте, слово *Roboter* – вперше з'явилося в п'єсі чеського письменника Карела Чапека і походить від чеських *robota* – підневільна праця, *rob* – раб (с. 73-74). Чи є правильним вибір прикладів у групі – «Іншомовний термін – німецький термін» (*Robot Language – die Robotersprache*)? Сумнівними, на нашу думку, також є приклади, запропоновані для ілюстрації груп «Різнокореневі складені слова» (*der Serviceroboter – der Bedienungsroboter*) і «німецькі різнокореневі синоніми»

(*der Geber – der Sensor*). Чи вплине їх перерозподіл істотно на статистичні підрахунки синонімічного пласту термінології?

4. На наш погляд не досить чітко описано розв'язання поставленого завдання № 6 (с. 22) – «проаналізувати функціонування термінів робототехніки в фахових текстах різних жанрів (журнальних статтях, матеріалах конференцій)». На сторінках роботи лише згадується, що терміни були відібрані з різних джерел. Доречними були б посилання на джерела вибірки та їх порівняння.

5. На жаль, авторці не вдалось уникнути стилістичних огріхів (с. 121, 133, 139, 152), технічних помилок (с. 140, 150), невдалого перекладу російських слів (с. 73, 120). Хоча це не заважає у сприйнятті та розумінні наукової розробки в цілому.

Загалом, всі висловлені запитання та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження, оскільки стосуються часткових, а не принципових положень рецензованої роботи і мають рекомендаційний характер.

Дисертація є репрезентацією цілком завершеного і самостійного дослідження актуальної мовознавчої проблеми, містить цілком адекватне розв'язання визначеної дослідницької мети і засвідчує, що О.В. Петренко є зрілим дослідником, здатним критично узагальнювати наукові напрацювання попередників та обґрунтовано доводити власне бачення проблематики та підходів до її вирішення.

Основні положення роботи викладено в 19 публікаціях. Солідною є апробація на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Зміст *автореферату* засвідчує належний науковий рівень дослідження та є ідентичним основним положенням дисертації.

Тому можна констатувати, що дисертаційна робота Петренко Оксани Василівни на тему **«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ РОБОТОТЕХНІКИ»**, за змістом і оформленням повністю відповідає вимогам «Порядку присудження

наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, є вагомим внеском у розв'язання проблем термінотворення та термінофункціонування, за що її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04. – германські мови.

Офіційний опонент,
кандидат філологічних наук, доцент,
директор Інституту іноземної філології,
Класичного приватного університету

О.Е. Кирпиченко

Підпис засвідчую:

Вчений секретар
Класичного приватного університету
Доктор з державного управління, доцент

О.В. Кіктенко